

UNIVERZITET U BEOGRADU
MATEMATIČKI FAKULTET

Đorđe Todorović

**PODRŠKA ZA NAPREDNU ANALIZU
PROMENLJIVIH LOKALNIH ZA NITI
POMOĆU ALATA GNU GDB**

master rad

Beograd, 2018.

Mentor:

dr Mika MIKIĆ, redovan profesor
Univerzitet u Beogradu, Matematički fakultet

Članovi komisije:

dr Ana ANIĆ, vanredni profesor
University of Disneyland, Nedodija

dr Laza LAZIĆ, docent
Univerzitet u Beogradu, Matematički fakultet

Datum odbrane: _____

Mami, tati i dedi

Sadržaj

1	Uvod	1
2	Kako rade debageri?	2
2.1	Prevođenje programa	3
2.2	Fajl format DWARF	3
2.3	Fajl format ELF	7
2.4	Sistemska poziv <code>ptrace</code>	8
2.5	Realizacija osnovnih elemenata upotrebe debagera	9
3	Alat GNU GDB	13
3.1	Istorija alata	13
3.2	Šta je <i>arhitektura</i> za GNU GDB?	14
3.3	Datoteke jezgra	16
3.4	<i>Multiarch</i> GNU GDB	17
4	TLS	21
4.1	Motivacija	21
4.2	Definisanje novih podataka u ELF-u	22
4.3	Rukovanje TLS-om tokom izvršavanja programa	24
4.4	Pokretanje i izvršavanje procesa	26
4.5	TLS Modeli pristupa	29
5	Implementacija rešenja	31
6	Zaključak	33
	Literatura	34

Glava 1

Uvod

Glava 2

Kako rade debageri?

Greške su sastavni deo svakog rada koji obavlja čovek, te ih i programeri prave. Greške mogu biti hardverske i softverske. One mogu imati razne poslednice. Neke su manje važne, kao npr. korisnički interfejs aplikacije ima neočekivanu boju pozadine. Postoje i greške koje mogu imati daleko veće posledice, pa čak i ugroziti živote drugih, kao npr. greške u softveru ili hardveru uređaja i aplikacija avio industrije. Faza testiranja je veoma važna u ciklusu razvoja softvera. Nakon faze testiranja obično sledi faza analize i otklanjanja grešaka.

Debager (eng. *debugger*) je softverski alat koji koriste programeri za testiranje, analizu i otklanjanje grešaka u programima. Sam proces korišćenja takvih alata nazivamo debugovanjem (eng. *debugging*). Debageri mogu pokrenuti rad nekog procesa ili se „nakačiti” na proces koji je već u fazi rada. U oba slučaja, debager preuzima kontrolu nad procesom. To mu omogućava da izvršava proces instrukciju po instrukciju, do postavlja tačke prekida (eng. *breakpoints*) itd. Proces izvršavanja programa od strane debagera sekvencijalno, instrukciju po instrukciju ili liniju po liniju, nazivamo koračanje. Tačke prekida su mogućnost debagera da zaustavi izvršavanje programa na određenoj tački. To može biti trenutak kada program izvrši određenu funkciju, liniju koda itd. Neki debageri imaju mogućnost izvršavanja funkcija programa koji se debuguje, uz ograničenje da program pripada istoj procesorskoj arhitekturi kao i domaćinski sistem na kojem se debager izvršava. Čak i struktura programa može biti promenjena, prateći propratne efekte.

Podršku debagerima, u opštem slučaju, daju operativni sistemi, kroz sistemске pozive koji omogućavaju tim alatima da pokrenu i preuzmu kontrolu nad nekim drugim procesom. Za neke naprednije tehnike debugovanja poželjna je podrška od strane hardvera. U radu će detaljno biti obrađen rad UNIX-olikih, posebno Linux

debagera. Windows debageri i programski prevodioci ne prate standard DWARF [2] prilikom baratanja sa debug informacijama namenjene za taj operativni sistem. Alati za debugovanje u okviru operativnog sistema Windows koriste standard *Microsoft CodeView*. Više informacija o ovom standardu može se pronaći u literaturi [5].

2.1 Prevođenje programa

Programi koji se debuguju se prevode uz pomoć odgovarajuće opcije programskih prevodioca (za prevodioce GCC i LLVM/Clang, to je opcija `-g`) koja obezbeđuje generisanje pomoćnih debug informacija. Ukoliko je program koji se analizira preveden bez optimizacija, debug informacije koje prate program su potpune. Programi koji se puštaju u produkciju, da bi bili brži i zauzimali manje memorije, se prevode uz pomoć optimizacija. Nivoi optimizacija produkcijskih programa su „-O2” i „-O3”. Prilikom optimizacija se gube razne debug informacije. Neke promenljive i funkcije programa neće biti predstavljene debug informacijama. Npr. promenljiva programa može biti živa samo u nekim određenim delovima programa, pa programski prevodioci generišu debug informacije o njenim lokacijama samo u tim određenim delovima koda. Prilikom optimizacija na nivou mašinskog koda život promenljive može biti skraćen, pa čitanje vrednosti promenljive iz debagera u nekim situacijama neće biti moguće, iako gledajući izvorni kod očekujemo da je ona živa u tom trenutku.

2.2 Fajl format DWARF

DWARF je debug fajl format koji se koristi od strane programskih prevodioca (kao npr. GCC ili LLVM/Clang) i debagera (kao npr. GNU GDB) da bi se omogućilo debugovanje na nivou izvornog koda. Omogućava podršku za razne programske jezike kao što su C/C++ i Fortran, ali je dizajniran tako da se lako može proširiti na ostale jezike. Arhitekturno je nezavisan i predstavlja „most” između izvornog koda i izvršnog fajla. Trenutno je poslednji realizovani standard verzija 5 formata DWARF.

Debug fajl format DWARF se odnosi na Unix-olike operativne sisteme, kao što su Linux i MacOS. Generisane debug informacije, prateći DWARF standard, su podeljene u nekoliko sekcija sa prefiksom `.debug_`. Neke od njih su `.debug_line`, `.debug_loc` i `.debug_info` koje redom predstavljaju informacije o linijama izvor-

nog koda, lokacijama promenljivih i ključna debug sekcija koja sadrži debug informacije koje referišu na informacije iz ostalih debug sekcija. DWARF je predstavljen kao drvolika struktura, smeštena u `.debug_info` sekciju, koja razne entitete programskog jezika opisuje osnovnom debug jedinicom DIE (eng. Debug Info Entry). Osnovna debug jedinica može opisivati lokalnu promenljivu programa, formalni parametar, funkciju itd. Svaka od njih je identifikovana DWARF tagom koji predstavlja informaciju o toj jedinici, gde je npr. tag za lokalne promenljive predstavljen sa `DW_TAG_local_variable`, ili tag za funkciju je obeležen sa `DW_TAG_subprogram`. Svaka debug jedinica je opisana određenim DWARF atributima sa prefiksom `DW_AT_`. Oni mogu ukazivati na razne informacije o entitetu kao sto su ime promenljive ili funkcije, liniju deklaracije, itd. Koren svakog DWARF stabla je predstavljen debug jedinicom, sa tagom `DW_TAG_compile_unit`, koja predstavlja kompilacionu jedinicu, tj. izvorni kod programa. Primer dela DWARF stabla za primer predstavljen slikom 2.1 je dat slikom 2.2.

```
#include <stdio.h>

int main()
{
    int x;
    x = 5;

    printf("The value is %d\n", x);

    return 0;
}
```

Slika 2.1: Izvorni kôd test primera koji se analizira.

Funkcija `main` primera sa slike 2.1 na slici 2.2 je predstavljena DWARF tagom `DW_TAG_subprogram`. Atribut te debug jedinice predstavljen sa `DW_AT_name` ima vrednost imena funkcije. Atributi `DW_AT_low_pc` i `DW_AT_high_pc` redom predstavljaju adresu prve mašinske instrukcije te funkcije u memoriji programa i ofset na kojem se nalazi poslednja mašinska instrukcija te funkcije. Sledeći čvor drveta predstavlja promenljivu `x` istog test primera. Ta debug jedinica je dete čvora koji predstavlja funkciju `main` i ukazuje da se promenljiva `x` nalazi unutar funkcije `main`. Promenljiva `x` je predstavljena DWARF tagom `DW_TAG_variable`. Atribut `DW_AT_name` predstavlja ime promenljive, `DW_AT_type` referiše na debug jedinicu


```

<1><73>: Abbrev Number: 4 (DW_TAG_subprogram)
  <74> DW_AT_external      : 1
  <74> DW_AT_name          : (indirect string, offset: 0xa6): main
  <78> DW_AT_decl_file     : 1
  <79> DW_AT_decl_line    : 3
  <7a> DW_AT_type          : <0x57>
  <7e> DW_AT_low_pc        : 0x400526
  <86> DW_AT_high_pc       : 0x2a
  <8e> DW_AT_frame_base    : 1 byte block: 9c          (DW_OP_call_frame_cfa)
  <90> DW_AT_GNU_all_tail_call_sites: 1
<2><90>: Abbrev Number: 5 (DW_TAG_variable)
  <91> DW_AT_name          : x
  <93> DW_AT_decl_file     : 1
  <94> DW_AT_decl_line    : 5
  <95> DW_AT_type          : <0x57>
  <99> DW_AT_location      : 2 byte block: 91 6c      (DW_OP_fbreg: -20)

```

Slika 2.2: Debug jedinice DWARF stabla primera sa slike 2.1.

koja predstavlja tip promenljive, dok `DW_AT_location` atribut predstavlja lokaciju promenljive u memoriji programa.

Debug promenljive

Svaka promenljiva programa prevedenog sa debug informacijama, ukoliko se ne radi o optimizovanom programu, je predstavljena DWARF tagom `DW_TAG_variable`. Atribut `DW_AT_location` ukazuje na lokaciju promenljive. Lokacija može biti predstavljena DWARF izrazom, kao npr. lokacija promenljive `x` na slici 2.2. DWARF izraz te promenljive ukazuje da se ona nalazi na ofsetu -20 trenutnog stek okvira `main` funkcije. U neoptimizovanom kodu sve promenljive imaju lokacije zadate DWARF izrazom. Njihove vrednosti su dostupne debagerima u bilo kom delu koda u kom su definisane.

U optimizovanom kodu lokacija promenljive može sadržati referencu na informaciju o lokaciji u `.debug_loc` sekciji. Lokacije u toj sekciji su predstavljene listama lokacija. Jedna promenljiva u optimizovanom kodu može biti smeštena na raznim memorijskim lokacijama ili registrima. Elementi liste opisuju lokacije promenljive na mestima u kodu gde je ona živa. Ukoliko promenljiva nije živa u nekom delu koda, programski prevodioci u optimizovanom kodu neće pratiti njenu lokaciju. Slika 2.3 predstavlja primer lokacije promenljive u optimizovanom kodu.

Lokacijska lista promenljive `x` je predstavljena na slici 2.4. U ovom konkretnom primeru, promenljiva živi samo na jednom mestu. Potencijalno je mogla imati još elemenata lokacijske liste. `Offset` predstavlja informaciju gde se lokacijska lista

```

<2><2cd>: Abbrev Number: 19 (DW_TAG_variable)
<2ce>   DW_AT_name      : x
<2d0>   DW_AT_decl_file  : 1
<2d1>   DW_AT_decl_line  : 5
<2d2>   DW_AT_type       : <0x5e>
<2d6>   DW_AT_location   : 0x0 (location list)

```

Slika 2.3: Debug jedinica promenljive `x` u optimizovanom kodu.

određene promenljive nalazi u `.debug_loc` sekciji. `Begin` i `End` predstavljaju informaciju od koje do koje adrese u programu važi data lokacija, tj. od koje do koje instrukcije je određena promenljiva živa. `Expression` predstavlja DWARF izraz koji opisuje lokaciju promenljive.

```

Contents of the .debug_loc section:

Offset  Begin          End          Expression
00000000 0000000000400568 0000000000400583 (DW_OP_fbreg: -28)
00000014 <End of list>

```

Slika 2.4: Lokacijska lista promenljive `x` u optimizovanom kodu.

2.3 Fajl format ELF

ELF (eng. *Executable and Linkable Format*) [1] je format izvršnih fajlova, deljenih biblioteka, objektnih fajlova i datoteka jezgara.

ELF sadrži razne informacije o samom fajlu. Podeljen je u dva dela: ELF zaglavlje i podaci fajla. ELF zaglavlje sadrži informacije o arhitekturi za koju je program preveden i definiše da li program koristi 32-bitni ili 64-bitni adresni prostor. Zaglavlje 32-bitnih programa je dužine 52 bajta, dok kod 64-bitnih programa zaglavlje je dužine 64 bajta. Podaci fajla mogu sadržati programsku tabelu zaglavlja (eng. *Program header table*), sekcijisku tabelu zaglavlja (eng. *Section header table*) i ulazne tačke prethodne dve tabele. Slika 2.5 prikazuje primer prikaza fajla u formatu ELF.

```

ELF Header:
  Magic:   7f 45 4c 46 02 01 01 00 00 00 00 00 00 00 00 00
  Class:                               ELF64
  Data:                               2's complement, little endian
  Version:                             1 (current)
  OS/ABI:                               UNIX - System V
  ABI Version:                         0
  Type:                                 EXEC (Executable file)
  Machine:                             Advanced Micro Devices X86-64
  Version:                             0x1
  Entry point address:                  0x4005c0
  Start of program headers:             64 (bytes into file)
  Start of section headers:            7944 (bytes into file)
  Flags:                                0x0
  Size of this header:                  64 (bytes)
  Size of program headers:              56 (bytes)
  Number of program headers:            10
  Size of section headers:              64 (bytes)
  Number of section headers:            39
  Section header string table index:    36

Section Headers:
[Nr] Name                               Type                               Address                               Offset
    Size                               EntSize                               Flags Link Info Align
[ 0]                                     NULL                               0000000000000000                     00000000
    0000000000000000                   0000000000000000                     0 0 0
[ 1] .interp                             PROGBITS                           0000000000400270                     00000270
    0000000000000001c                   0000000000000000                     A 0 0 1
[ 2] .note.ABI-tag                       NOTE                               000000000040028c                     0000028c
    00000000000000020                   0000000000000000                     A 0 0 4
[ 3] .note.gnu.build-id                 NOTE                               00000000004002ac                     000002ac
    00000000000000024                   0000000000000000                     A 0 0 4
[ 4] .gnu.hash                          GNU_HASH                           00000000004002d0                     000002d0
    0000000000000001c                   0000000000000000                     A 5 0 8
[ 5] .dynsym                            DYNSYM                             00000000004002f0                     000002f0
    000000000000000d8                   0000000000000018                     A 6 1 8

```

Slika 2.5: ELF fajl format počitan alatom *objdump*.

2.4 Sistemski poziv ptrace

Operativni sistem GNU Linux pruža sistemski poziv `ptrace` [3] koji debagerima omogućava rad. Ovaj sistemski poziv omogućava jednom procesu kontrolu nad izvršavanjem nekog drugog procesa i menjanje memorije i registara istog. Potpis ove funkcije je:

```
long ptrace
(enum __ptrace_request request, pid_t pid, void *addr, void *data);
```

Prvi argument sistemskog poziva predstavlja informaciju kojom operativnom sistemu jedan proces, ne nužno debager, ukazuje na nameru preuzimanja kontrole drugog procesa. Ukoliko taj argument ima vrednost `PTRACE_TRACEME` to ukazuje na nameru praćenja (eng. *tracing*) određenig procesa, `PTRACE_PEEKDATA` i `PTRACE_POKEDATA` redom ukazuju na nameru čitanja i pisanja memorije, `PTRACE_GETREGS` i `PTRACE_SETREGS` se odnose na čitanje i pisanje registara. To su samo neki osnovni slučajevi korišćenja, za više informacija pogledati [3]. Drugi argument sistemskog poziva `pid` ukazuje na identifikacioni broj ciljanog procesa. Treći i četvrti argument se po potrebi koriste u zavisnosti od namere korišćenja sistemskog poziva `ptrace` za čitanje ili pisanje sa adrese datom trećim argumentom, pri tom baratajući podacima na adresi zadatoj četvrtim argumentom. To znači ukoliko se koristi `PTRACE_TRACEME` poslednja tri argumenta sistemskog poziva se ignorišu. Ukoliko se koristi `PTRACE_GETREGS` sa adrese `addr` se čita jedna reč iz memorije. Navodimo par osnovnih primera korišćenja `ptrace` sistemskog poziva, a u nastavku će biti navedeno još primera.

Primer 1 Program inicira da će biti praćen od strane roditeljskog procesa:

```
ptrace(PTRACE_TRACEME, 0, NULL, NULL);
```

Primer 2 Čitanje vrednosti registara procesa sa identifikatorom 8845 i upisivanje tih vrednosti na adresu promenljive `regs`:

```
ptrace(PTRACE_GETREGS, 8845, NULL, &regs);
```

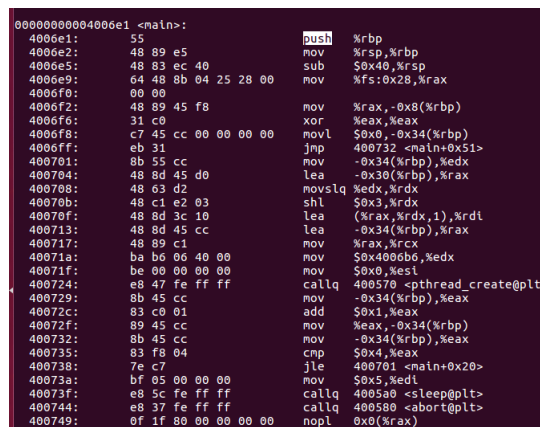
2.5 Realizacija osnovnih elemenata upotrebe debagera

Tačke prekida

Postoje dve vrste tačaka prekida (eng. *breakpoints*): softverske i hardverske [4].

Osvrnimo se prvo na softverske tačke prekida. Postavljanje tačaka prekida predstavlja jednu od najkorišćenijih mogućnosti debagera, te stoga navedimo par smernica kako je ista realizovana, u opštem slučaju. Ali takođe treba napomenuti da ne postoji jedinstveni poziv nekog sistemskog poziva za postavljanje tačke prekida, već se ista obavlja kao kombinacija više mogućnosti sistemskog poziva `ptrace`. Opišimo ceo postupak na jednostavnom primeru.

Program je preveden za procesorsku arhitekturu Intel x86-64 i asemblerski kôd `main` funkcije primera izgleda kao u primeru sa slike 2.6.


```

000000004006e1 <main>:
4006e1: 55                push    %rbp
4006e2: 48 89 e5          mov     %rsp,%rbp
4006e5: 48 83 ec 40       sub     $0x40,%rsp
4006e9: 64 48 8b 04 25 28 00 mov     %fs:0x28,%rax
4006f0: 00 00
4006f2: 48 89 45 f8       mov     %rax,-0x8(%rbp)
4006f6: 31 c9            xor     %eax,%eax
4006f8: c7 45 cc 00 00 00 00 movl    $0x0,-0x34(%rbp)
4006ff: eb 31            jmp     400732 <main+0x51>
400701: 8b 55 cc          mov     -0x34(%rbp),%edx
400704: 48 8d 45 d0       lea     -0x30(%rbp),%rax
400708: 48 03 d2          movslq  %edx,%rdx
40070b: 48 c1 e2 03       shl     $0x3,%rdx
40070f: 48 8d 3c 10       lea     (%rax,%rdx,1),%rdi
400713: 48 8d 45 cc       lea     -0x34(%rbp),%rax
400717: 48 89 c1          mov     %rax,%rcx
40071a: ba b6 06 40 00    mov     $0x4006b6,%edx
40071f: be 00 00 00 00    mov     $0x0,%esi
400724: e8 47 fe ff ff    callq  400570 <pthread_create@plt>
400729: 8b 45 cc          mov     -0x34(%rbp),%eax
40072c: 83 c9 01          add     $0x1,%eax
40072f: 89 45 cc          mov     %eax,-0x34(%rbp)
400732: 8b 45 cc          mov     -0x34(%rbp),%eax
400735: 83 f8 04          cmp     $0x4,%eax
400738: 7e c7            jle     400701 <main+0x20>
40073a: bf 05 00 00 00    mov     $0x5,%edi
40073f: e8 5c fe ff ff    callq  4005a0 <sleep@plt>
400744: e8 37 fe ff ff    callq  400580 <abort@plt>
400749: 0f 1f 80 00 00 00 00 nopl    0x0(%rax)

```

Slika 2.6: Asemblerski kôd `main` funkcije test primera na x86-64 platformi.

Primeru radi, želimo da postavimo tačku prekida na treću po redu instrukciju funkcije `main`:

```
48 89 e5 mov %rsp,%rbp
```

Da bismo to uradili, menjamo prvi bajt instrukcije sa posebnom magičnom vrednošću, obično `0xcc`, i kada izvršavanje dostigne do tog dela koda ono će se zaustaviti na tom mestu.

Pošto `0x48` menjamo sa `0xcc` i na tom mestu u kodu dobijamo instrukciju:

```
cc 89 e5 int3
```

Ukoliko korisnik želi da nastavi dalje, instrukcija prekida se zamenjuje sa originalnom instrukcijom koja se izvršava i nastavlja se sa radom programa.

Instrukcija `int3` je posebna instrukcija procesorske arhitekture Intel x86-64, koja izazva softverski prekid. Kada registar programski brojač (eng. *CPU register pc*) stigne do `int3` instrukcije izvršavanje se zaustavlja na toj tački. Debager je već upoznat od strane korisnika da je tačka prekida postavljena te on čeka na signal koji ukazuje na to da je program dostigao do instrukcije prekida. Operativni sistem prepoznaje instrukciju `int3`, poziva se specijalni obrađivač tog signala (na Linux sistemima `do_int3()`), koji dalje obaveštava debager šaljući mu signal sa kodom `SIGTRAP` koji on obrađuje na željeni način. Treba napomenuti da ovo važi za procesorsku arhitekturu Intel x86-64, instrukcija prekida za arhitekture kao što su ARM, MIPS, PPC itd., se drugačije kodira, ali postupak implementacije tačaka prekida je isti.

Ukoliko želimo da stavimo tačku prekida eksplicitno na funkciju `main`, za to koristimo posrednika u vidu DWARF debug informacija. U tom slučaju debager traži element DWARF stabla koji ukazuje na informacije o `main` funkciji, i odatle dohvata informaciju na kojoj adresi u memoriji se nalazi prva mašinska instrukcija date funkcije. Na slici 2.7 vidimo DWARF element koji opisuje funkciju uz pomoć atributa. Debager će pročitati `DW_AT_low_pc` atribut i na tu adresu postaviti `int3` instrukciju. Napomenimo da DWARF debug simbole generišemo uz pomoć `-g` opcije kompajlera.

```
<1><bd>: Abbrev Number: 6 (DW_TAG_subprogram)
<be> DW_AT_external : 1
<be> DW_AT_name : (indirect string, offset: 0x21): main
<c2> DW_AT_decl_file : 1
<c3> DW_AT_decl_line : 15
<c4> DW_AT_prototyped : 1
<c4> DW_AT_type : <0x57>
<c8> DW_AT_low_pc : 0x4006e1
<d0> DW_AT_high_pc : 0x68
<d8> DW_AT_frame_base : 1 byte block: 9c (DW_OP_call_frame_cfa)
<da> DW_AT_GNU_all_tail_call_sites: 1
<da> DW_AT_sibling : <0xfa>
```

Slika 2.7: `main` funkcija prikazana DWARF potprogramom.

Hardverske tačke prekida su direktno povezane sa hardverom u vidu specijalnih registara. Postavlja se na određenu adresu i hardverski *watchpoint* monitori za zadatu adresu mogu signalizirati razne promene, npr. čitanje, pisanje ili izvršavanje, što im daje prednost u odnosu na softverske tačke prekida. Mane u odnosu na softverske tačke prekida su performanse, koje su neuporedivo sporije, i takođe neophodna hardverska podrška za korišćenje hardverskih tačaka prekida.

Koraćanje

Pod procesom koraćanja (eng. *stepping*) kroz program podrazumevamo izvršavanje programa sekvencu po sekvencu. Sekvenca može biti jedna procesorska instrukcija, linija koda ili pak neka funkcija programa koji se debuguje [4].

Instrukcijsko koraćanje na platformi Intel x86-64 je direktno omogućeno kroz sistemski poziv `ptrace`:

```
ptrace(PTRACE_SINGLESTEP, debuggee_pid, nullptr, nullptr);
```

Operativni sistem će poslati debageru signal `SIGTRAP` kada je korak izvršen.

Pored instrukcijskog koraćanja pomenućemo još jednu vrstu koraćanja u neku funkciju koja je pozvana `call` ili `jump` instrukcijom. Komanda debagara GNU GDB koja nam to omogućava jeste `step in`.

Treba napomenuti da postoje arhitekture za koje ovo ne važi, kao npr. platforma ARM, koja nema hardversku podršku za instrukcijsko koraćanje i za njih se koraćanje implementira na drugačiji način, uz pomoć emulacije instrukcija, ali u ovom radu neće biti reči o tome.

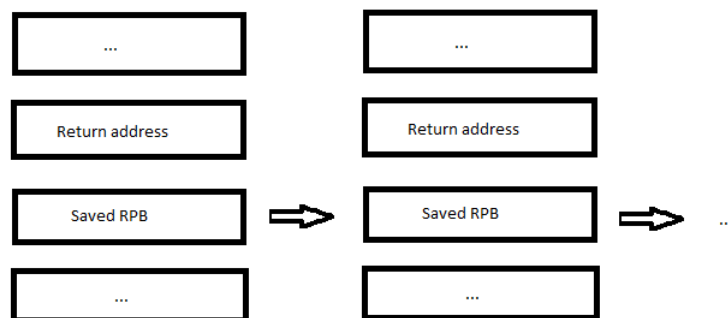
Izlistavanje pozivanih funkcija

Objasnimo komandu izlistavanje pozivanih funkcija (eng. *backtrace*) posmatrajući organizaciju stek okvira (eng. *stack frames*) na platformi Intel x86-64 [4].

Na slici 2.8 navedeni su stek okviri za dva funkcijska poziva. Pre povratne vrednosti funkcije obično se ređaju argumenti funkcije. Sačuvana adresa u registru `RBP` jeste adresa stek okvira svog pozivaoca. Prateći sve okvire kao elemente povezane liste dolazimo do svih pozivanih funkcija do zadate tačke. Ako se pitamo kako debager ima informaciju o imenu funkcije odgovor je u tome što pretražuje DWARF stablo sa debug informacijama, tražeći `DW_TAG_subprogram` sa odgovarajućom povratnom adresom, pritom čitajući `DW_AT_name` atribut tog elementa.

Čitanje vrednosti promenljivih

Za čitanje vrednosti promenljivih u programu, debager pretražuje DWARF stablo tražeći promenljivu sa zadatim imenom. U slučaju lokalnih promenljivih, traži se `DW_TAG_variable` element čiji `DW_AT_name` odgovara navedenoj promenljivoj. Kada

Slika 2.8: Primer redanja stek okvira na x86-64 platformi.

se ista pronade konsultuje se `DW_AT_location`, koji ukazuje na lokaciju gde se vrednost promenljive nalazi. Ukoliko ovaj atribut nije naveden debager će vrednost takve promenljive smatrati kao optimizovanu prijavljujući informaciju o tome [4].

Glava 3

Alat GNU GDB

GNU GDB je alat koji nam omogućava da vidimo šta se događa unutar drugog programa dok se izvršava, ili u slučaju neregularnog prekida izvršavanja šta se dešavalo pa je do toga došlo. On nam omogućava da vidimo šta se to dešavalo sa programima i na platformama koje imaju različitu arhitekturu od domaćinske arhitekture. Da bi se to realizovalo koriste se GDB server, što nazivamo udaljeno debugovanje, ili *Multiarch* GNU GDB koji koristi biblioteke namenjene ciljanim arhitekturama. Programi koji mogu biti analizirani mogu biti napisani u raznim programskim jezicima, kao što su Ada, C, C++, Objective-C, Pascal i mnogi drugi. GNU GDB alat se može pokrenuti na najpopularnijim operativnim sistemima UNIX i Microsoft Windows varijanti. U radu se podrazumeva korišćenje UNIX-olikog operativnog sistema.

Poslednja verzija GNU GDB alata koja je realizovana je 8.2.1.

3.1 Istorija alata

Izvorni kod alata GDB je originalno napisan od strane Ričarda Stolmana 1986. godine kao deo GNU sistema. GDB je besplatan softver realizovan pod *GNU General Public License (GPL)*. Od 1990. do 1993. godine alat je održavao Džon Gilmor, a trenutno za održavanje alata je zadužena *GDB Steering Committee* grupa, odobrena od strane FSF(eng. *Free Software Foundation*).

3.2 Šta je *arhitektura* za GNU GDB?

Za alat GNU GDB arhitektura je veoma labav koncept. Može se posmatrati kao bilo koje svojstvo programa koji se debuguje, ali obično se misli na procesorsku arhitekturu. Za debugger su bitna dva svojstva procesorske arhitekture:

- Skup instrukcija (eng. *Instruction Set Architecture - ISA*). On predstavlja specifičnu kombinaciju registara i mašinskih instrukcija.
- ABI (eng. *Application Binary Interface*). On predstavlja spisak pravila koja propisuju pravilan način korišćenja skupa instrukcija.

Domaćinski GNU GDB

Domaćinski GNU GDB alat je preveden za istu procesorsku arhitekturu kao i računar na kome se alat izvršava. Korišćenje domaćinskog alata GNU GDB nad nekim programom ima ograničenje. Program koji se debuguje mora biti iste procesorske arhitekture kao i arhitektura domaćina.

Prevođenje domaćinskog GNU GDB alata

Preuzimanje izvornog koda alata se radi sledećim komandama:

```
mkdir gdb
cd gdb
git pull http://gnu.org/gnu/gdb.git
```

Prva i druga komanda redom prave direktorijum i pozicionira trenutnu putanju u njega. Trećom komandom preuzimamo izvorni kod alata.

Prvi korak prevođenja je konfiguracija direktorijuma u kome se prevođenje izvršava. Ovim komandama kreiramo **Makefile**:

```
mkdir build
cd build
../configure
```

*Prva i druga komanda redom prave direktorijum u kome se izgrađuje (prevodi) alat i pozicionira trenutnu putanju u njega. Trećom komandom se kreira **Makefile**.*

Nakon konfiguracije direktorijuma prevođenje alata se vrši komandom:

```
make
```

Pokretanje domaćinskog GNU GDB alata

GNU GDB očekuje kao argument komandne linije program koji je preveden za istu procesorsku arhitekturu kao i on. Pokretanje alata se vrši sledećom komandom:

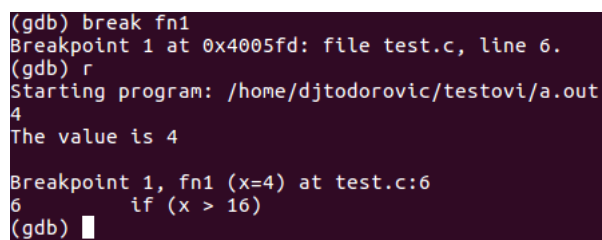
```
./gdb/gdb a.out
```

Korišćenje domaćinskog GNU GDB alata

Pokažimo neke od osnovnih komandi alata GNU GDB.

Postavljanje tačke prekida

Postavljanje tačke prekida na funkciju programa koji se debuguje se vrši komandom **break**. Primer korišćenja je prikazan na slici 3.1. Program koji se debuguje se zaustavlja kada dostigne do određene funkcije.


```
(gdb) break fn1
Breakpoint 1 at 0x4005fd: file test.c, line 6.
(gdb) r
Starting program: /home/djtdorovic/testovi/a.out
4
The value is 4

Breakpoint 1, fn1 (x=4) at test.c:6
6      if (x > 16)
(gdb) █
```

Slika 3.1: Primer postavljanja tačke prekida na funkciju programa.

Izvršavanje programa sekvencu po sekvencu

Izvršavanje programa sekvencu po sekvencu se radi pomoću tehnike koračanja. Komanda u okviru alata GNU GDB koja nam omogućava izvršavanje instrukciju po instrukciju je **stepi**. Primer korišćenja **stepi** komande, uz pomoć korišćenja **disassemble** komande koja nam prikazuje asemblerski kod programa koji se debuguje je prikazan na slici 3.2.

Izvršavanje sledeće linije programa se radi korišćenjem komande **next**. Na slici 3.3 je prikazan primer korišćenja **next** komande.

```
(gdb) break fn1
Breakpoint 1 at 0x4005fd: file test.c, line 6.
(gdb) r
Starting program: /home/djtdorovic/testovi/a.out
4
The value is 4

Breakpoint 1, fn1 (x=4) at test.c:6
6         if (x > 16)
(gdb) █
```

Slika 3.2: Primer izvršavanja pojedinačne instrukcije programa koji se debuguje.

```
(gdb) break fn1
Breakpoint 1 at 0x4005fd: file test.c, line 6.
(gdb) r
Starting program: /home/djtdorovic/testovi/a.out
4
The value is 4

Breakpoint 1, fn1 (x=4) at test.c:6
6         if (x > 16)
(gdb) █
```

Slika 3.3: Primer izvršavanja sledeće linije programa koji se debuguje.

3.3 Datoteke jezgra

Datoteka jezgra (eng. *core dump file*) je snimak (eng. *snapshot*) memorije programa, registara i ostalih sistemskih informacija u trenutku neočekivanog prekida rada programa. Veoma važnu ulogu ima u procesu debugovanja programa sa ugrađenih uređaja koji često pripadaju različitoj procesorskoj arhitekturi u odnosu na lični računar. Ugrađeni uređaji obično imaju ograničene resurse, pa nemaju debager na njoj. Najčešća procedura debugovanja ovakvih programa jeste prebacivanje datoteke jezgra i programa na lični računar na kome se analiza problema odvija koristeći debager.

Struktura datoteke jezgra

Datoteke jezgra sadrže razne informacije iz memorije programa uključujući i vrednosti lokalnih promenljivih, globalnih promenljivih, podatke lokalne za niti itd. Takođe sadrži vrednosti registara u trenutku prekida programa. U to spadaju i programski brojač i stek pokazivač.

Sadržaj datoteke jezgra je organizovan sekvencijalno sledećim redosledom:

- *Zaglavlje*. Sadrži osnovne informacije o datoteci jezgra i ofsete kojima se loci-

raju ostale informacije iz nje.

- *ldinfo strukture*. Definiše informacije relevantne za dinamički loader.
- *mstsave strukture*. Definiše informacije relevantne za systemske niti.
- *Korisnički stek*. Sadrži kopiju korisničkog steka u trenutku pucanja programa.
- *Segment podataka*. Sadrži kopiju segmenta podataka u trenutku pucanja programa.
- *Memorijski mapirani regioni i vm_info strukture*. Sadrži informacije o ofsetima i dužinama mapiranih regiona.

Generisanje datoteke jezgra

Datoteke jezgra se generišu ukoliko dođe do nepredviđenog prekida programa. To je podrazumevana akcija prilikom okidanja signala operativnog sistema koji ukazuju na prekid rada programa. Jezgra UNIX-olikih operativnih sistema podrazumevano postavljaju dužinu datoteka jezgara na 0. To je razlog zašto na našim sistemima nemamo datoteku jezgra nakon npr. prekidanja programa uz poruku *Segmentation fault*. Da bi se datoteke jezgra generisale, potrebno je eksplicitno promeniti dužinu datoteka jezgara koristeći komandu:

```
ulimit -c unlimited
```

Datoteka jezgra se može generisati i iz korisničkog nivoa koristeći GNU GDB alat komandom `gcore`.

3.4 *Multiarch* GNU GDB

Multiarch GNU GDB je verzija alata koja može da debuguje programe sa platformi različitih arhitektura. Alat na korisničkom nivou emulira instrukcije i registre ciljanih platformi. Potrebne su mu i deljene biblioteke za tu ciljanu platformu koje koristi program koji se debuguje. Skup komandi alata je limitiran u odnosu na *domaćinski* GDB.

Prevođenje *Multiarch* GNU GDB

Prvi korak je pozicioniranje u direktorijum sa izvornim kodom alata:

```
cd gdb
```

Prvi korak prevođenja je konfiguracija direktorijuma u kome se prevođenje izvršava. Ovim komandama kreiramo **Makefile** kojim odobravamo debugovanje svih podržanih arhitektura u alatu GDB (kao npr. MIPS32, MIPS64, ARM, AARCH64, x86_64, i386, SPARC i druge):

```
mkdir build_multi
cd build_multi
../configure --enable-targets=all
```

*Prva i druga komanda redom prave direktorijum u kome se izgrađuje (prevodi) alat i pozicionira trenutnu putanju u njega. Trećom komandom se kreira **Makefile**.*

Pokretanje *Multiarch* GNU GDB

Pokretanje alata *Multiarch* GDB se vrši na isti način kao i domaćinska verzija alata komandom:

```
./gdb/gdb a.out
```

Korišćenje *Multiarch* GNU GDB

Spisak komandi koje se mogu koristiti korišćenjem *Multiarch* verzije alata GNU GDB je limitiran. To se odnosi na izvršavanje programa koji se debuguje, jer pripada program pripada drugačijem adresnom prostoru. Najčešće se ova verzija alata koristi tako što se učita datoteka jezgra koja je generisana na ciljanoj platformi kada je program koji se debuguje neočekivano prekinuo sa radom. To obično prati analiza uzroka greške. Neke od komandi koje mogu biti upotrebljene su izlistavanje vrednosti registara programa, izlistavanje instrukcija, analiza stek okvira pozvanih funkcija, itd.

Analiza datoteke jezgra

Na slici 3.4 je prikazan primer korišćenja alata *Multiarch* GNU GDB. U primeru se vrši učitavanje datoteke jezgra generisane na ugrađenom uređaju MIPS arhitekture. Uz datoteku jezgra učitavaju se izvršni fajl i deljene biblioteke koje izvršni fajl koristi na ciljanoj platformi.

```

rtrk@djole:~/Desktop/saUbuntu/zaDjola$ /home/rtrk/gdb/build_multi/INSTALL/usr/local/bin/gdb example222
GNU gdb (GDB) 8.1.50.20180704-git
Copyright (C) 2018 Free Software Foundation, Inc.
License GPLv3+: GNU GPL version 3 or later <http://gnu.org/licenses/gpl.html>
This is free software: you are free to change and redistribute it.
There is NO WARRANTY, to the extent permitted by law.
Type "show copying" and "show warranty" for details.
This GDB was configured as "x86_64-pc-linux-gnu".
Type "show configuration" for configuration details.
For bug reporting instructions, please see:
<http://www.gnu.org/software/gdb/bugs/>.
Find the GDB manual and other documentation resources online at:
<http://www.gnu.org/software/gdb/documentation/>.

For help, type "help".
Type "apropos word" to search for commands related to "word"...
Reading symbols from example222...done.
(gdb) set solib-search-path ~/Desktop/saUbuntu/zaDjola
(gdb) core-file ~/Desktop/saUbuntu/zaDjola/core2.22
warning: core file may not match specified executable file.
[New LWP 21808]
[New LWP 21813]
[New LWP 21810]
[New LWP 21809]
[New LWP 21811]
[New LWP 21812]
warning: Unable to find libthread_db matching inferior's thread library, thread debugging will not be available.
warning: Unable to find libthread_db matching inferior's thread library, thread debugging will not be available.
Core was generated by './example222'.
Program terminated with signal SIGABRT, Aborted.
#0  0x00000000 in ?? ()
[Current thread is 1 (LWP 21808)]
(gdb)

```

Slika 3.4: Primer učitavanja datoteke jezgra generisane na MIPS platformi.

Komanda `set solib-search-path dir` alata GNU GDB korišćena u primeru na sici 3.4 služi za navođenje direktorijuma iz kojeg debager treba da koristi deljene biblioteke za učitani program. Ta komanda je veoma bitna za debugovanje programa sa drugih platformi, jer ukoliko putanja nije navedena debager koristi biblioteke na domaćinskoj mašini.

Na primeru sa slike 3.5 je prikazana upotreba komande `info registers`. *Multiarch* GNU GDB čita informaciju o arhitekturi programa koji se debuguje iz datoteke jezgra. Nakon toga čita vrednosti registara iz nje i ispisuje ih.

```

(gdb) info registers
      zero      at      v0      v1      a0      a1      a2      a3
R0     00000000 00005530 00000000 00005530 00000000 00005530 00000000 00000006
      t0      t1      t2      t3      t4      t5      t6      t7
R8     00000000 00000000 00000000 7fcf4ca0 00000000 00000000 00000000 771c03f8
      s0      s1      s2      s3      s4      s5      s6      s7
R16    00000000 7719a684 00000000 00000000 00000000 00000002 ffffffff 8013d8a8
      t8      t9      k0      k1      gp      sp      s8      ra
R24    00000000 00000000 00000000 771c6490 00000000 77160634 00000000 7fcf4c20
      sr      lo      hi      bad      cause      pc
      00000000 00000000 77165000 00000000 00b24608 00000000
      fsr      fir
      00000000 00000000

```

Slika 3.5: Primer čitanja vrednsoti registara korišćenjem *Multiarch* GNU GDB iz datoteke jezgra generisane na MIPS platformi.

Primer učitavanja datoteke jezgra u GNU GDB alat

Na slici 3.6 prikazan je primer učitavanja datoteke jezgra programa čije izvršavanje je prekinuto od strane jezgra operativnog sistema. Komandom alata `core-file` se učitava datoteka jezgra u debager.

Da bi se izazvalo generisanje datoteke jezgra u izvornom kodu programa napisanog u C ili C++ programskom jeziku može se koristiti `abort()` funkcija iz standardne C biblioteke. U primeru na slici 3.6 je pozvana ta funkcija koja je izazvala prekid programa uz signal `SIGABRT`. Tom prilikom jezgro operativnog sistema je napravilo datoteku jezgra sa imenom `core`.

```
rtrk@djole:~/testing$ gdb ./test.core
GNU gdb (Ubuntu 7.11.1-0ubuntu1-16.5) 7.11.1
Copyright (C) 2016 Free Software Foundation, Inc.
License GPLv3+: GNU GPL version 3 or later <http://gnu.org/licenses/gpl.html>
This is free software: you are free to change and redistribute it.
There is NO WARRANTY, to the extent permitted by law. Type "show copying"
and "show warranty" for details.
This GDB was configured as "x86_64-linux-gnu".
Type "show configuration" for configuration details.
For bug reporting instructions, please see:
<http://www.gnu.org/software/gdb/bugs/>.
Find the GDB manual and other documentation resources online at:
<http://www.gnu.org/software/gdb/documentation/>.
For help, type "help".
Type "apropos word" to search for commands related to "word"...
Reading symbols from ./test.core...done.
(gdb) core-file core
[New LWP 20586]
[Thread debugging using libthread_db enabled]
Using host libthread_db library "/lib/x86_64-linux-gnu/libthread_db.so.1".
Core was generated by './test.core'.
Program terminated with signal SIGABRT, Aborted.
#0  0x00007fb229164428 in __GI_raise (sig=sig@entry=6) at ../sysdeps/unix/sysv/linux/raise.c:54
```

Slika 3.6: Primer učitavanja datoteke jezgra u GNU GDB.

Na slici 3.7 je prikazan primer upotrebe komande alata GNU GDB `bt`. Ona se koristi za izlistavanje pozivanih funkcija programa. Stek okviri programa koji su prikazani na primeru potvrđuju da je u funkciji `main()` došlo do poziva `abort()` funkcije. Što je izazvalo prekid rada programa.

```
(gdb) bt
#0  0x00007fb229164428 in __GI_raise (sig=sig@entry=6) at ../sysdeps/unix/sysv/linux/raise.c:54
#1  0x00007fb22916602a in __GI_abort () at abort.c:89
#2  0x0000000000400605 in main () at tls.c:18
```

Slika 3.7: Primer izlistavanja pozivanih funkcija koristeći alat GNU GDB uz pomoć datoteke jezgra.

Glava 4

TLS

Pisanje višenitnih programa predstavlja fudamentalan i neizbežan koncept savremenog programiranja. Gotovo nijedan kompleksan korisnički program ne može biti napisan bez korišćenja niti. Preciznije, niti podižu performanse i brzinu programa, te se sve češće koriste u pisanju softvera. Promenljive lokalne za niti su takođe važan mehanizam koji pružaju programski jezici kao što su C i C++. Prirodno je da nekada imamo potrebu da definišemo promenljivu koja će imati različitu vrednost u svakoj niti. Jedan primer je promenljiva koja identifikuje grešku. Ona može biti izazvana u svakoj posbnoj niti iz različitog razloga, te promenljiva koja je opisuje ima različitu vrednost u svakoj niti.

4.1 Motivacija

Povećanje korišćenja niti u programiranju dovelo je do potrebe programera za boljim načinom rukovanja podacima lokalnih za niti. POSIX [6], interfejs za rukovanje nitima, definiše nove interfejse koji omogućavaju smeštanje `void *` objekata posebno za svaku nit. Taj interfejs je nezgrapan za korišćenje, pa se ispostavilo da postoji potreba za efikasnijim rešenjem. Ključ za taj objekat mora da bude alocirani dinamički u vremenu izvršavanja programa. Ako se ključ ne koristi više mora biti oslobođen. Celokupan proces zahteva dosta posla programera. Pored toga je podložan greškama. Iz tih razloga postao je ozbiljan problem kada se kombinuje sa dinamičko učitanim kodom.

Da bi se odgovorilo na sve opisane probleme, odlučeno je da se programski jezici prošire i tako prepuste težak posao programskim prevodiocima.

Za jezike C i C++ ključna reč `__thread` se koristi za deklaraciju i definiciju promenljivih lokalnih za niti. Neki primeri deklaracija promenljivih lokalnih za niti:

```
__thread int j;  
  
__thread struct state s;  
  
extern __thread char *p;
```

Prednost TLS-a nije ograničena samo na korisničke programe. Okruženje izvršavanja programa, između ostalih standardna biblioteka, takođe koristi pogodnosti ovog mehanizma. Npr. globalne promenljive `errno`, koje jednoznačno označavaju nastalu grešku, moraju biti lokalne za niti, jer u različitim nitima može doći do različite greške. Napomenimo da navođenjem `__thread` pri deklaraciji ili definiciji neke automatske promenljive nema smisla i to nije dozvoljeno, jer automatske promenljive su uvek lokalne za niti. Promenljive statičkih funkcija su takođe kandidati za korišćenje TLS promenljivih.

Promenljive lokalne za niti se ponašaju intuitivno. Npr. adresni operator vraća adresu promenljive za trenutnu nit. Memorija alocirana za promenljivu lokalnu za nit u dinamički učitanoj modulu se oslobađa kada se taj modul očisti iz memorije.

Implementacija ovog mehanizma zahteva promenu okruženja izvršavanja programa. Format izvršnih fajlova je proširen kako bi definisao promenljive lokalne za niti odvojeno od normalnih promenljivih. Dinamički punilac (eng. dynamic loader) mora biti nadograđen kako bi ispravno inicijalizovao te nove sekcije. Takođe, standardna biblioteka koja rukuje nitima je promenjena kako bi alocirala nove podatke lokalne za niti za svaku novu nit. U nastavku poglavlja će biti opisane izmene u fajl formatu ELF i detaljniji opis izvršavanja programa koji sadrže TLS promenljive.

4.2 Definisanje novih podataka u ELF-u

Izmene u fajl formatu izvršnih fajlova, potrebne za emitovanje TLS objekata su minimalni. Umesto smeštanja promenljivih u sekcije `.data` i `.bss` za inicijalizovane i neinicijalizovane promenljive redom, TLS promenljive se smeštaju u `.tdata` i `.tbss` sekcije [7]. Nove sekcije se od originalnih razlikuju u samo jednom dodatnom sekcijaskom flegu. Sekcijaska tabela koja opisuje nove sekcije je data slikom 4.1. Kao što se može primetiti jedina razlika u odnosu na normalne sekcije podataka jeste fleg `SHF_TLS`.

Field	.tbss	.tdata
sh_name	.tbss	.tdata
sh_type	SHT_NOBITS	SHT_PROGBITS
sh_flags	SHF_ALLOC + SHF_WRITE + SHF_TLS	SHF_ALLOC + SHF_WRITE + SHF_TLS
sh_addr	virtual address of section	virtual address of section
sh_offset	0	file offset of initialization image
sh_size	size of section	size of section
sh_link	SHN_UNDEF	SHN_UNDEF
sh_info	0	0
sh_addralign	alignment of section	alignment of section
sh_entsize	0	0

Slika 4.1: Tabela vrednosti ulaza koji opisuju nove TLS sekcije.

Imena novih sekcija, kao ni ostalih u fajl formatu ELF, nisu bitna. Linker će svaku sekciju tipa SHT_PROGBITS sa dodatnim flegom SHF_TLS tretirati kao .tdata, dok će sekcije tipa SHT_NOBITS sa dodatnim SHF_TLS tretirati kao .tbss sekciju. Odgovornost proizvođača ovakvih sekcija, obično programskih prevodioca, je da pravilno generiše sva polja prikazana na slici 4.1.

Za razliku od normalnih .data sekcija program koji se izvršava ne koristi .tdata sekciju direktno. Ta sekcija je moguće modifikovana u vreme pokretanja programa, od strane dinamičkog punilaca. Prilikom pokretanja programa, prva akcija jeste realokaciju koju izvršava dinamički punilac. Nakon toga podaci lokalni za niti se smeštaju u deo koji se naziva inicijalizaciona slika (*eng. initialization image*) i ona se ne modifikuje više nakon toga. Za svaku nit, uključujući i inicijalnu, nova memorija se alocira gde se kopira inicijalizaciona slika. Ovim se omogućava da svaka nit ima identičan početni sadržaj. Kako ne postoji samo jedna adresa koja ukazuje na simbol TLS promenljive, normalna tabela simbola ne može biti korišćena za njih. U izvršnom fajlu polje `st_value` ne sadrži apsolutnu adresu promenljive prilikom izvršavanja programa, jer apsolutna adresa nije poznata prilikom prevođenja programa. Iz tog razloga je uveden novi tip simbola (STT_TLS). Svaki simbol koji referiše na TLS ima takav tip simbola. Izvršni fajlovi u polju `st_value` imaju vrednost ofseta promenljive u TLS inicijalizacionoj slici. Nijedna realokacija ne sme pristupati simbolima tipa STT_TLS, osim onih koji su uvedene za rukovanje TLS-om. Takođe, te nove realokacije ne smeju koristiti simbole ostalih tipova.

Da bi dinamički linker mogao da izvrši inicijalizaciju inicijalizacione slike, njena

pozicija koja će biti prilikom izvršavanja programa mora biti zapisana negde. Originalno zaglavlje programa nije korisno, pa je novo zaglavlje definisano. To proširenje je prikazano na slici 4.2.

Field	Value
p_type	PT_TLS
p_offset	File offset of the TLS initialization image
p_vaddr	Virtual memory address of the TLS initialization image
p_paddr	Reserved
p_filesz	Size of the TLS initialization image
p_memsz	Total size of the TLS template
p_flags	PF_R
p_align	Alignment of the TLS template

Slika 4.2: Tabela koja predstavlja nove vrednosti programskog zaglavlja.

Svaka TLS promenljiva je identifikovana pomoću ofseta od početka TLS sekcije. U memoriji, `.tbss` sekcija je alocirana odmah nakon `.tdata` sekcije. Nijedna virtualna adresa ne može biti izračunata prilikom povezivanja (*eng. link time*).

4.3 Rukovanje TLS-om tokom izvršavanja programa

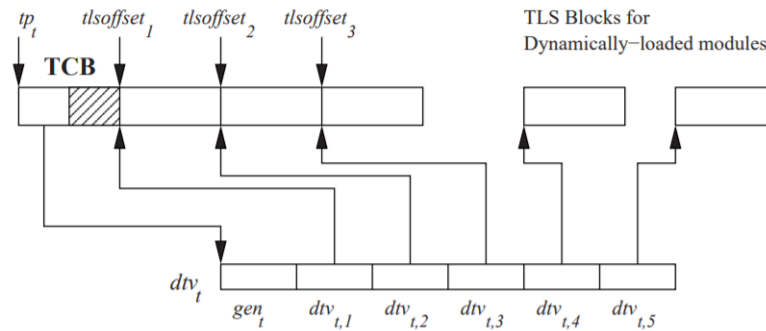
Kao što je napomenuto, obrada podataka lokalnih za niti nije prosta kao obrada normalnih podataka. Segment podataka ne može biti samo napravljena i data procesu na korišćenje. Umesto toga, nekoliko kopija mora biti kreirano, sve inicijalizovane iz iste inicijalne slike.

Mehanizmi koji potpomažu izvršavanje programa bi trebalo da zaobiđu kreiranje podatke lokalne za niti ako to nije neophodno. Npr. učitani modul može biti korišćen samo od strane jedne niti, od više njih koje čine taj određeni proces. Bilo bi samo uzaludno gubljenje memorije i vremena za alociranje tih podataka za sve niti. Lenji metod je poželjan za ovakve situacije.

Nije samo alociranje memorije problem za korišćenje TLS. Pravila potrage za simbolima (*eng. symbol lookup*) u izvršnim fajlovima sa ELF formatom ne dozvoljavaju da odredimo objekat koji sadrži korišćenu definiciju u vremenu povezivanja. I ako taj objekat nije poznat, ofset od te promenljive unutar prostora lokalnog za

nitni za taj objekat ne može biti određen takođe. Normalan proces povezivanja ne može biti korišćen.

Promenljiva lokalna za nit je identifikovana sa referencom na objekat i ofsetom te promenljive unutar prostora lokalnog za niti. Da bi mapirali ove vrednosti u virtualne adrese, mehanizam izvršavanja programa zahteva strukture podataka koje nisu postojale do tada. One moraju biti sposobne da mapiraju referencu objekta u neku adresu u određenom prostoru lokalnog za niti. Da bi se to omogućilo dve varijante su definisane. Različite procesorske arhitekture mogu odabrati jedan od ova dva, ali to mora biti propisano ABI-jem za tu arhitekturu. Jedan od razloga za korišćenja druge varijante modela je istorijski. Neke arhitekture su dizajnirale sadržaj nitne memorije na koju pokazuje nitni registar tako da nisu kompatibilne za korišćenje prve varijante TLS strukture.

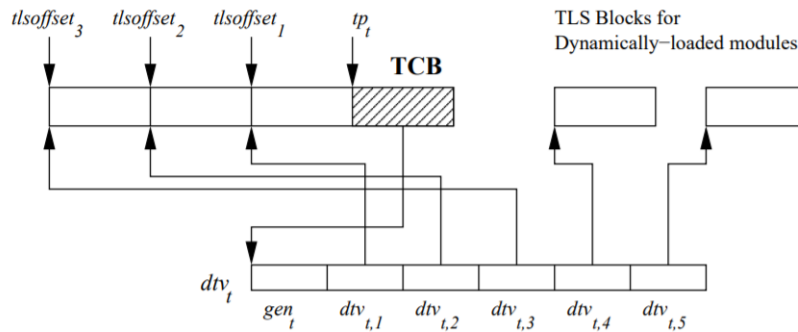
Slika 4.3: TLS struktura podataka. Varijanta 1.

Na slici 4.3 je prikazan primer prve varijante TLS strukture podataka. Nitni registar za nit t je označen sa tp_t . On pokazuje na nitni kontrolni blok TCB (eng. Thread Control Block), koji na ofsetu nula sadrži pokazivač na nitni dinamički vektor dtv_t za tu određenu nit.

Nitni dinamički vektor kao svoje prvo polje sadrži generacioni broj gen_t koji se koristi pri promeni veličine dtv_t i alokacije TLS blokova. Ostala polja sadrže pokazivače na TLS blokove za različite učitane module. TLS blokovi za module koji se učitavaju pri pokretanju programa su smeštena direktno nakon TCB i stoga ima arhitekturno specifičan, fiksni ofset od adrese na nitni pokazivač. Za sve inicijalno dostupne module ofset svakog TLS bloka, s'tim i ofset TLS promenljive, u odnosu na TCB mora biti fiksna nakon pokretanja programa.

Druga varijanta ima sličnu strukturu. Prikazana je na slici 4.4. Jedina razlika je

ta što nitni pokazivač pokazuje na nitni kontrolni blok za koji je nepoznata veličina i sadržaj. Negde svakako taj nitni kontrolni blok sadrži pokazivač na dinamički nitni vektor, ali nije navedeno gde. To je kontrolisano od strane mehanizma za izvršavanje programa. Napomenimo da je programskim prevodiocima zabranjeno da emituju kod koji direktno pristupaju elementima `dtvt`.

Slika 4.4: TLS struktura podataka. Varijanta 2.

U trenutku pokretanja programa TCB, zajedno sa dinamičkim nitnim vektorom, se kreiraju za glavnu nit. Pozicija tog TLS bloka, za svaki pojedinačan modul, se računaju koristeći arhitekturno specifične formule, zasnovane na veličini i poravnanju TLS bloka.

4.4 Pokretanje i izvršavanje procesa

Za programe koji koriste TLS promenljive kod koji služi za pokretanje procesa mora podesiti memoriju za inicijalnu nit pre nego što preda kontrolu drugim mehanizmima operativnog sistema. Podrška za TLS u statičko povezanim programima je limitirana. Neke procesorske arhitekture (kao npr. IA-64) ne definišu uopšte statičko linkovanje (iako je podržano to je nestandardizovano). Neke druge platforme obeshrabruju korišćenje statičkog povezivanja pružanjem samo određenog proja funkcionalnosti. U oba slučaja je dinamičko učitavanje modula u statičko povezanim programima je ozbiljno limitirano ili potpuno nemoguće. Prema tome, rukovanje TLS je prosto, zbog postojanja samo jednog modula, tj. samo taj program.

Zanimljiviji je slučaj rukovanja TLS-a u dinamičko povezanom kodu. U ovom slučaju dinamički povezivač mora uključiti podršku za rukovanje takvih segmenata podataka. U nastavku teksta je opisano učitavanje i pokretanje dinamičkog koda.

Da bi se podesila memorija za TLS dinamički poveziivač čita sve potrebne informacije o svakom modulu, i o njegovim TLS blokovima, iz PT_TLS polja iz tabele programskog zaglavlja prikazane na slici 4.2. Informacije o svim modulima moraju biti prikupljene. Ovo se rukuje koristeći povezanu listu čiji element sadrži:

- pokazivač na TLS inincijalnu sliku
- veličinu TLS incijalne slike
- TLS ofset (`tlsoffsetm`) za module `m`
- flag koji daje informaciju o tome da li modul koristi statički TLS model

Ove informacije će biti proširene kada se učitaju dodatni dinamički moduli i one će biti korišćene od strane standardne biblioteke za rukovanje nitima da podesi TLS blokove za novo kreiranu nit.

Kao što je napomenuto, promenljiva unutar lokalnog prostora za nit, TLS, je identifikovana po referenci na modul i ofset u okviru tog TLS bloka. Ukoliko imamo strukturu podataka dinamički nitni vektor, možemo definisati referencu na neki modul kao ceo broj (eng. integer), počevši od 1. To može biti korišćeno kao indeks u `dtvt` nizu. Brojeve koji svaki modul dobija određuje mehanizam izvršavanja programa, obično neki modul standardne biblioteke za rukovanje nitima. Samo izvršni fajl dobija fiksni broj, 1, a svi ostali učitani moduli dobijaju različite brojeve.

Računanje specifične adrese neke TLS promenljive je prosta operacija koja može biti izvršena ukoliko je programski prevodioc koji je preveo kod korsitio varijantu 1 TLS strukture podataka. Ali to ne može biti tako lako odrađeno u kodu koji je generisan od strane kompajlera za procesorske arhitekture koje koriste varijatnu 2 TLS strukture podataka.

Umesto toga, definisana je funkcija `__tls_get_addr`, koja je implementirana na sledeći način:

```
void *
__tls_get_addr (size_t m, size_t offset)
{
    char *tls_block = dtv[thread_id][m];

    return tls_block + offset;
}
```

Kako je vektor `dtv[thread_id]` smešten u memoriji je arhitekturno specifično. `m` is identifikacioni broj modula, koji mu je dodeljen od strane dinamičkog punionca kada je učitavan. Korišćenje `__tls_get_addr` funkcije ima i dodatne prednosti kako bi se olakšala implementacija dinamičkog modela, gde je alokacija nekog TLS bloka odložena do njegove prve upotrebe. Da bi se to podržalo potrebno je popuniti `dtv[thread_id]` vektor sa specijalnom vrednošću kojom će biti prepoznate situacije da je isti trenutno prazan, tj. da u datom trenutku određeni blok nije u upotrebi. Da bi se to podržalo, potrebna je mala promena u izvornom kodu `__tls_get_addr` funkcije:

```
void *
__tls_get_addr (size_t m, size_t offset)
{
    char *tls_block = dtv[thread_id][m];

    if (tls_block == UNALLOCATED_BLOCK)
        tls_block = dtv[thread_id][m] = allocate_tls(m);

    return tls_block + offset;
}
```

Funkcija `allocate_tls` mora da odredi memorijske zahteve za TLS modula `m` i inicijalizuje ga ispravno Kao što je i napomenuto, postoje dva tipa podataka: inicijalizovani i neinicijalizovani. Inicijalizovani podaci moraju biti kopirani iz inicijalne nitne slike podešenih prilikom učitavanja modula `m`. Neinicijalizovani podaci se postavljaju na vredosti 0. Jedan primer implementacije može biti:

```
void *
allocate_tls (size_t m)
{
    void *mem = malloc (tlssize[m]);
    memset (memcpy (mem, tlsinit_img[m], tlsinit_size[m]), '\0', tlssize[m]);
    return mem;
}
```


`tlssize[m]`, `tlsinit_size[m]` i `tlsinit_img[m]` su poznati nakon učitavanja modula `m`. Primetimo da se ista inicijalna slika `tlsinit_img[m]` koristi za sve niti modula, bilo kada da se one kreiraju. Novo napravljena nit ne nasleđuje podatke od svog oca (eng. parent), već dobija samo kopiju inicijalnih podataka.

4.5 TLS Modeli pristupa

Svako referisanje TLS promenljive prati jedan od dva modela pristupa: dinamički i statički. Različite arhitekture u ABI-jem propisuju koji od modela pristupa će koristiti kao podrazumevani. Razni modeli pristupa se mogu izvesti, ali tri najpoznatija pristupa su opisana u nastavku teksta.

Generalni dinamički TLS model

Generalni model pristupa TLS promenljivoj dozvoljava referisanje svih TLS promenljivih, bilo to iz deljene biblioteke ili dinamičkog izvršnog fajla. Ovaj model takođe podržava odloženo alociranje TLS bloka do trenutka kada se prvi put taj blok referiše iz specifične niti.

Lokalni dinamički TLS model

Lokalni dinamički model pristupa TLS promenljivoj predstavlja optimizaciju generalnog dinamičkog modela. Programski prevodioc može odrediti da je neka promenljiva definisana samo lokalno, ili zaštićeno (eng. protected) u objektu koji je napravljen u programu. U tom slučaju, programski prevodioc daje instrukcije linkeru da statički poveže dinamički TLS ofset i da korsiti ovaj model. Iz tog razloga predstavlja hibridnu kombinaciju statičkog i dinamičkog modela pristupa, te prema tome predstavlja model koji diže performanse u odnosu na generalni dinamički model. Samo jedan poziv `tls_get_addr()` po funkciji je potreban za određivanje adrese `dtv0,m`.

Statički TLS model sa dodeljenim ofsetima

Ovaj model pristupa dopušta referisanje samo na one TLS promenljive koje su dostupne kao deo inicijalnog statičkog TLS šablona (eng. template). Ovaj šablon je sastavljen od svih TLS blokova koji su sačinjeni prilikom pokretanja procesa. U

ovom modelu, relativni ofset pokazivač na nit date promenljive x je smešten u ćeliji GOT-a (eng. Global offset table) za promenljive x .

Deljene biblioteke uobičajeno koriste dinamički model pristupa, jer statičkim modelom mogu referisati samo na određeni broj TLS promenljivih.

Statički TLS model

Ovaj model pristupa dopušta referisanje samo na one TLS promenljive koje su dostupne kao deo TLS bloka od tog dinamičkog izvršnog fajla. Linkeru računa relativni ofset pokazivača na nit statički, bez potrebe za dinamičkim realokacijama ili dodatnih informacija iz GOT-a. Ovaj model pristupa ne dopušta referisanje TLS promenljivih izvan dinamičkog tog izvršnog fajla.

Glava 5

Implementacija rešenja

Kao što smo napomenuli, TLS može biti različito implementiran za različite arhitekture. Može se smestati u posebne registre, u određene delove memorije itd. [1]. GNU GDB alat mora poznavati sve arhitekturne razlike i anulirati ih na neki način. Implementacija proširenja alata se upravo i zasniva na prethodnoj pretpostavci, te upravo to i realizuje. Istražene su implementacije TLS-a raznih arhitektura, kako u funkcijama GNU C biblioteke (poznatije kao „glibc“) [7] tako i karakteristike koje su ABI-jem (eng. Application Binary Interface) propisane. Poboljšanje alata koje smo mi uspeli da realizujemo se odnosi na posebnu verziju GNU GDB-a Multiarch [9], koji predstavlja verziju alata koji je preveden na poseban način tako da može da učitava i pronalazi greške u programima različitih arhitektura. Naime, do sada se fajl „gdb/linux-thread-db.c“, koji u sebi sadrži funkcije za čitanje TLS-a, prevodio samo za standardni GNU GDB koji se prevodi za arhitekturu domaćina, pa smo stoga u proširenju za Multiarch GNU GDB takođe uvrstili pomenuti fajl prilikom prevođenja. Ukoliko je program koji je učitao u Multiarch GNU GDB alat iste arhitekture kao arhitektura domaćina, zadržava se način dohvaćanja TLS promenljive kao u slučaju GNU GDB alata arhitekture domaćina, jer je ta funkcionalnost već implementirana. Za programe neke ciljane arhitekture, koja je različita od arhitekture domaćina, trebalo je modifikovati „glibc“ biblioteku koju koristi GNU GDB alat za otklanjanje grešaka prilikom rada sa nitima „libthread_db“, tačnije funkcije `td_ta_new()`, `td_thr_tls_get_addr()` i `td_th_tlsbase()`, koje se služe za dohvatanje TLS promenljivih, koje očekuju da se na arhitekturi domaćina prirodno barata sa programima iste arhitekture. Izbegavanje modifikacije „libthread_db“ biblioteke moguće je izbeći tako što se pomenute funkcije implementiraju u GNU GDB-u, na isti način kao u „glibc“ biblioteci, s' tim što se sve arhitekturno zavisne vrednosti

promenljivih i makroa koje primaju te funkcije postave na vrednosti koje bi trebalo da imaju u slučaju da je ta ciljna arhitektura zapravo arhitektura domaćina. Drugi način implementacije je modifikacija „libthreaddb“ funkcija eksplicitno u „glibc“-u, modifikujući ih tako da rade sa različitim arhitekturama. Naime, formula koja služi za dohvatanje TLS promenljive se računala u vremenu prevođenja biblioteke, sada se računa u vremenu izvršavanja programa, i u zavisnosti od arhitekture promenljive koje učestvuju u pomenutoj formuli će dobiti odgovarajuće vrednosti. Ukoliko se radi o programu arhitekture domaćina u funkciji `td_ta_new()` promenljive dobijaju vrednosti koje odgovaraju arhitekturi domaćina, dok ako se radi o programu ciljne arhitekture, tj. različite od arhitekture domaćina, iz GNU GDB-a će biti pozvana nova „glibc“ funkcija „`td_ta_init_target_consts()`“ koja će postaviti vrednosti promenljivih koje odgovaraju ciljnoj arhitekturi. Ideja je upisati ove vrednosti u datoteku jezgra na ciljnoj arhitekturi i kasnije ih pročitati na arhitekturi domaćina korišćenjem GNU GDB alata. U ovom slučaju izmena u samom GNU GDB-u bi bila minorna, te zahteva samo proveru da li je učitani program arhitekture domaćina ili ne, i u zavisnosti od toga se poziva „`td_ta_init_target_consts()`“ ili ne.

Glava 6

Zaključak

Literatura

- [1] *ELF Format*. on-line at: <http://www.cs.cmu.edu/afs/cs/academic/class/15213-s00/doc/elf.pdf>. 1992.
- [2] Free Software Foundation. *DWARF Format*. on-line at: <http://dwarfstd.org/>. 1992.
- [3] Linux Foundation. *ptrace*. on-line at: <http://man7.org/linux/man-pages/man2/ptrace.2.html>.
- [4] *GNU GDB*. on-line at: <https://www.gnu.org/software/gdb/>.
- [5] Reid Kleckner. *CodeView*. on-line at: <https://llvm.org/devmtg/2016-11/Slides/Kleckner-CodeViewInLLVM.pdf>.
- [6] *POSIX*. on-line at: <http://www.csc.villanova.edu/~mdamian/threads/posixthreads.html>.
- [7] Red Hat Inc. Ulrich Drepper. *ELF Handling For Thread-Local Storage*. on-line at: <https://www.uclibc.org/docs/tls.pdf>.

Biografija autora